

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Arkeologins socialisering och de första föreläsningarna vid Stockholms
högskola

Baudou, Evert

Fornvännen 2010(105):1, s. [30]-42 : ill.

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2010_030

Ingår i: samla.raa.se

Arkeologins socialisering och de första föreläsningarna vid Stockholms högskola

Av Evert Baudou

Baudou, E., 2010. Arkeologins socialisering och de första föreläsningarna vid Stockholms högskola. (The socialization of archaeology and the first academic lectures in Scandinavian Archaeology at the University of Stockholm). *Fornvännen* 105. Stockholm.

In the autumn of 1888 Hans Hildebrand lectured on comparative archaeology at the University of Stockholm for the first time. Oscar Montelius continued the course until 1893. The university had been founded in 1878, during a period of political and cultural liberalism, initially to concentrate on natural sciences. This paper discusses how Montelius and Hildebrand, aided by the cultural liberal movement in the middle class they belonged to, made archaeology a matter of public interest. Public scientific lectures, popular courses and popular science articles in newspapers and journals made the new archaeology a well-known discipline. Hildebrand's and Montelius' concentration on cultural history also made archaeology a matter of general interest outside the traditional university disciplines.

*Evert Baudou, Lingonvägen 11, SE – 903 39 Umeå, Sweden
evert.baudou@telia.com*

Höstterminen 1888 inledde riksantikvarien Hans Hildebrand den första akademiska kursen i jämförande fornforskning vid Stockholms högskola. Han föreläste om arkeologi som vetenskap och om den äldsta stenåldern. Oscar Montelius fortsatte året därpå och fram till våren 1893 med ett uppehåll för läsåret 1891–92. Han talade om de tre forntidsperioderna och långväga kulturförbindelser. Under varje termin fram till våren 1893 föreläste Hildebrand om Sveriges medeltidshistoria. Båda verkade som tillförordnade lärare. Det dröjde länge innan arkeologin togs upp igen vid högskolan. Däremot började undervisningen i jämförande fornforskning 1897 vid Uppsala uni-

versitet med Oscar Almgren som den första läraren (Gräslund 2006). Förspelet vid Stockholms högskola och arkeologins socialisering genom den borgerliga bildningsrörelsen har inte diskuterats tidigare.

Hildebrand och Montelius hade doktorerat med arkeologiska avhandlingar som lagts fram och fått högt betyg inom ämnet historia vid Uppsala universitet 1866 respektive 1869. Undervisning i arkeologi förekom inte. När Hildebrand höll sina första föreläsningar hade Stockholms högskola funnits i tio år. Ekonomin var svag, ämnen och lärarna få. Viktor Rydberg var professor i kulturhistoria, de andra lärarna hösten 1888

tillhörde matematik, mekanik, fysik, kemi och mineralogi med geologi. Mot den bakgrunden kan man ställa flera frågor. Varför infördes det nya forskningsfältet jämförande fornforskning vid den huvudsakligen naturvetenskapliga högskolan i Stockholm? Kom denna tidiga undervisning att betyda något för den senare akademiska arkeologin i Sverige?

Bland förändringarna i det svenska samhället från 1840- till 70-talet urskiljer man minst tre som skapade förutsättningar för arkeologins utveckling utanför centralmuseet i Stockholm. Främst stod den nya politiska liberalismen som bröt ner de traditionella ramarna i samhället. Den andra låg i att också den akademiska världen påverkades av liberala idéer. Disciplinen historia i Uppsala leddes av framsynta professorer som förändrade utbildningen och lät Hildebrand och Montelius gå sina egna vägar. Den tredje förutsättningen låg i en ny borgerlig mentalitet som strävade efter intellektuell frigörelse och obunden bildning. Den borgerliga bildningsrörelsen blev ett stöd för ny vetenskap genom krav på offentliga vetenskapliga föredrag, kurser och nya tidskrifter med vidare spridning och informerande vetenskapligt innehåll. Till det nya hörde arkeologin med företrädare som Montelius och Hildebrand som kunde levandegöra sina upptäckter. I ett europeiskt sammanhang har Johan Callmer (2006) visat att liberalismen var en förutsättning för den akademiska arkeologins genombrott i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. För Sveriges del leder frågorna om den tidiga undervisningen i arkeologi vid Stockholms högskola till en diskussion av hur arkeologins socialisering skedde och hur ämnet etablerades vid högskolan 1888. Med »arkeologins socialisering» menar jag den process som ledde till att arkeologins forskning och tolkningar blev allmänt kända i samhället, så att de ingick i den sociala verkligheten.

Den politiska liberalismen

Den politiska liberalismens gång i Sverige kan schematiskt anges med några årtal. När Carl XIV Johan gick bort 1844 släpptes fram en ström av förändringar som förberetts under många år. Skräväsandet avskaffades 1846, kommunal rösträtt infördes 1862, representationsreformen kom 1865 och den nya riksdagens första möte följde 1866.

Lika arvsrätt för män och kvinnor infördes 1845 och kvinnor fick rätt att avlägga studentexamen 1870. Den nya folkskolestadgan från 1842 stärktes på 1860-talet och skolorna frigjordes från kyrkan. Liberalismen innebar en revolution som förändrade sektor efter sektor i samhället.

Från det arkeologiska området kan man nämna att Svenska Fornminnesföreningen bildades 1869 i opposition mot statens konservativa centralism (Welinder 1994, s. 219, ff). Bakom rörelsen låg regionala och ibland personliga motiv men också liberalen August Sohlmans insats. Han var redaktör för *Aftonbladet* och arbetade efter fransk förebild för en samverkan mellan kulturellt självständiga regioner och centrala institutioner (Nerman 1970, s.13, 18 ff). Ett annat arkeologiskt exempel från ett liberalt kulturliv i tillväxt är fördelningen mellan män och kvinnor vid den arkeologisk-antropologiska kongressen i Stockholm 1874. Av de ca 1600 deltagarna var omkring 100 kvinnor (Congrès 1874, s. 094 ff). Det betyder inte att en mängd kvinnor blev aktiva deltagare på kongressen, men de accepterades i ett vetenskapligt sammanhang. På kongressen i Köpenhamn 1869 hade bara sju av ca 340 deltagare varit kvinnor (Congrès 1869, s. XLV ff). Ingen var danska. Egentligen fick kvinnor inte delta i kongressen. De sju damerna var hustrur till främmande ledamöter plus den aktade Johanna Mestorf vid museet i Kiel, som inte gärna kunde avvisas. Av de 50 danska deltagarna i Stockholm 1874 var nio kvinnor.

Uppsala universitet

Liberalismen ledde också till kritik av undervisningen och traditionerna vid landets två universitet. Hildebrands brev till sin far och Montelius dagböcker från tiden i Uppsala ger dock en delvis ljusare bild. I disciplinen historia får man ett starkt intryck av professorerna F.F. Carlsons och C.G. Malmströms förutseende och beredvillighet att släppa fram en annorlunda forskning. Flertalet av Hildebrands och Montelius inlägg i Historiska föreningen (Torstendahl 1962) och deras doktorsavhandlingar hör egentligen inte hemma i disciplinen historia. Hans Hildebrand (1842–1913) kom till Uppsala 1860 med stora humanistiska och arkeologiska förkunskaper som han fått genom sin far, riksantikvarien Bror Emil Hilde-

brand. Montelius (1843–1921) kom med botaniska och matematiska kunskaper och intresse för naturvetenskap och historia. Fadern, som efter kortvariga juridiska studier i Uppsala med tiden blev hovrättsråd, saknade förankring i den akademiska världen. Därmed gällde detsamma för sonen. Eller med andra ord, Hildebrand började med ett gott socialt och vetenskapligt kapital, Montelius saknade vid den tiden båda.

Studierna i historia blev avgörande. F.F. Carlsson, som var deras huvudlärare en kort tid, startade Historiska föreningen våren 1862. Det var en sammanslutning av yngre akademiker som skulle hålla föredrag, recensera och diskutera. Det blev ett fritt seminarium före ämnesseminariernas tid. Hildebrand var med från början och blev en av de mest aktiva. Han talade bland annat om »Några beröringspunkter mellan Historien och Fornforskningen» 1864, ett ledmotiv i hans senare forskning. Våren 1865 höll han föredraget »Folk och land uti Sverige före 1250», som redan i titeln förebådar det långt senare utkomna storverket *Sveriges medeltid*. Samma termin höll Montelius ett föredrag som berörde norra och mellersta Europas bronsålder (Baudou 1999, s. 86 ff.). För båda betydde detta mer kulturhistoria än politisk historia som annars dominerade historiestudierna. Hildebrand och Montelius deltog också i Naturvetenskapliga sällskapet och i Föreningen för nordiska språk och fornkonst, bildad 1863 av professor Carl Säve. Genom diskussioner med vänner bland naturvetarna kände Hildebrand och Montelius väl till de nya upptäckterna och teorierna. Det var en inspirerande miljö med övning i historisk källkritik och dokumentation och diskussioner i föreningarna. Arkeologisk skolning fick de i Historiska museet av Bror Emil Hildebrand. Kombinationen av studier vid universitetet och i museet med framstående forskare i ledningen på båda ställena lade grunden till fornforskningens vidare utveckling i Sverige.

Den borgerliga bildningsrörelsen

I början av 1800-talet ansåg Esaias Tegnér att kunskaper utan grund i antikens kultur och grekiska och latin var en »halvbildning» som bara var till skada (Frängsmyr 1991, s. 37). Då Geijer också hade hävdad sådana åsikter fick hans »avfall» 1838 från konservatism till liberalism en desto

större symbolisk innebörd. Bildning och fria studier kunde bli en styrka för alla medborgare som inte längre stängdes ute av gamla regler. Som exempel nämner Frängsmyr (2000, s. 92 ff) Stockholms bildningscirkel, skapad 1845 av hantverkare i staden, och Stockholms arbetarförening från 1850.

Den nya bildningsrörelsen öppnade vägar ut i samhället för arkeologin. Stockholm saknade universitet men där fanns flera institutioner för naturvetenskap och medicin som krävde en starkare forskningsinriktning än universitetet (Ljungström 2004, s. 44 ff). Särskilt Karolinska institutets medicinare trädde fram för en fri vetenskap och upplysning utanför universitetet. Debatten tog en vändning som Montelius ansåg så viktig att han nämner några händelser i det offentliga livet i sin dagbok, som annars ägnas det privata.

Vid riksdagen 1862/63 motionerade hovrättsrådet J.Å. Lemchen från Jönköping i borgarståndet om att offentliga vetenskapliga föredrag skulle få hållas fritt i huvudstaden. Vetenskaperna skulle förbättra allt när »de trängt ned till folket, förädlad och berigtigat samhällsåsikterna, humaniserat tänkesätt och seder samt ombildat lagarna.» (Leander 1978, s. 122).

Detta påminner om Viktor Rydbergs tankar, men motionen kunde också ges en annan innebörd. Efter en lång diskussion kom det avgörande inlägget från Magnus Huss, professor i medicin vid Karolinska institutet och ledamot för det adligaståndet. Med sin erfarenhet från Frankrike förde han fram Collège de France som en förebild för fria föreläsningar utan bundna kurser och examina. Målet var att sprida upplysning: »... upplysning i religion; upplysning i vetenskaper och vetenskaplig tillämpning på det allmänna lifvet, på den allmänna bildningen» (Leander 1978, s. 123). Riksdagen beslöt att ge ett årligt anslag på 10.000 rdr rmt under tre år till »offentliga vetenskapliga föredrag i hufvudstaden i ämnen, som tillhöra allmän bildning».

Den 13 januari 1864 skriver Montelius i sin dagbok (ATA) om de offentliga föreläsningarna och riksdagens anslag. Kommittén som ledde föreläsningarna bestod enligt Montelius av »Bildt, Beskow, Wahlberg och Hildebrand». Genom Bror Emil Hildebrand, riksantikvariern, fick Montelius reda på vad som hände. På eftermiddagen hörde han den första föreläsningen. I de la Croix'

salong vid Brunkebergstorg inledde biblioteksmannen och historikern Harald Wieselgren med ett föredrag om svenska historiska skrifter från medeltiden. Senare i januari och i början av februari hörde Montelius C.G. Malmström föreläsa om frihetstidens historia, anatomen Axel Key vid Karolinska institutet om ögat och seendet och C.T. Odhner om Sveriges inre historia under 30-åriga kriget.

Man förstår att intresset för föreläsningarna var stort när man läser Montelius anteckning lördagen den 30 januari 1864. En kvart i tio stod han »hos de la Croix, tog ut 3 biljetter till Odhners föreläsning om måndag. Mycket ordentlig queue; en massa poliskonstaplar; ca 400 personer.» Riksdagen hade bedömt intresset rätt och anslog medel även för 1867. I februari och mars höll Hans Hildebrand fem föreläsningar om »Lifvet på Island under sagotiden». De trycktes samma år och i en andra, omarbetad upplaga 1883. Under de kommande decennierna dominerade föreläsningar i naturvetenskap och medicin, ämnen som påtagligt förändrade människornas levnadsvillkor. Montelius och Hildebrand tog intryck av föreläsningsskulturen, som gynnade arkeologin. Det blev med tiden en omfattande verksamhet. Trött av många föredrag landet runt och av ensamheten på en gästgivargård skrev Montelius många år senare hem till fru Agda att »man gör det därför att det bör göras» (28/9 1906).

Vetenskap som bildning

Debatten i riksdagen 1863 blev signalen för Stockholms stadsfullmäktige att agera. År 1865 stiftades »Decemberfonden» som skulle bli Stockholms högskolas grundplåt. Det visade sig snart att stadens anslag och gåvorna till fonden inte räckte långt. Ett nytt försök gjordes 1869 då Högskoleföreningen i Stockholm bildades. Föreningen hade till uppgift att upprätta en högskola i Stockholm. Trots fortsatta ekonomiska svårigheter fattades beslut om grundstadgar 1877, och den fria forskningen började med föreläsningar i naturvetenskapliga ämnen höstterminen 1878 (Tunberg 1957, s. 25 ff).

Under Högskoleföreningens första tid närmade sig arkeologin den blivande högskolan. År 1873 publicerade Montelius *Om lifvet i Sverige under hednatiden*, en översikt över Sveriges forntid

som byggde på ny forskning i Sverige och Danmark. Till förmån för Högskoleföreningen höll Montelius i februari och mars 1873 fyra offentliga föreläsningar om sten- och bronsåldern med utgångspunkt från boken. I mars och april 1874 fortsatte han med fem föreläsningar om järnåldern. Allt refererades utförligt i dagspressen; 1873 i *Stockholms Dagblad*, 1874 i *Aftonbladet* och *Nya Dagligt Allehanda*. Om man räknar samman alla artiklarnas spaltlängd kommer man upp i nära elva spaltmeter, en ofantlig text i dagstidningar. Visserligen är detta ett speciellt fall, eftersom tidningarna gärna stödde Högskoleföreningen. Men det finns en mängd andra referat i dagspressen av Montelius och andra forskares offentliga föredrag långt in på 1900-talet. Artiklarna speglar det växande bildningsintresset, och att många forskare lade ner mycket arbete på att sprida kunskap. Det räckte inte med att göra vetenskapen känd, vetenskapen skulle också vara en eftersökt och önskad del i samhällsbyggnaden. Montelius publikationer var viktiga byggstenar.

Den fria bildningen bidrog också till att nya tidskrifter bland mycket annat publicerade populärvetenskapliga uppsatser. Det är forskarna själva som skriver. Om man tar Montelius som exempel, så hittar man i hans bibliografi (Ekholm 1922) fem artiklar i *Ny illustrerad tidning* mellan 1869 och 1872, två i *Framtiden: Tidskrift för fosterländsk odling* 1870, en i *Svensk tidskrift* 1870 och två i *Förr och nu* 1871 och 1875. Han skrev dem under några år efter disputationen 1869 fram tills han engagerade sig starkt i *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift*, där han snart blev redaktör. Andra populära artiklar skrev han i Vitterhetsakademiens Månadsblad som i övrigt fylldes mest av Hans Hildebrand. Samtidigt publicerade båda djupgående fackuppsatser i *Antiquarisk Tidskrift för Sverige*.

Populära skriftserier med vetenskapligt innehåll började också ges ut. Dit hör *Ur vår tids forskning* från 1872–89 som från början leddes av medicinerna Axel Key och Gustaf Retzius. Bland de 37 monografierna överväger de naturvetenskapliga och medicinska. Där finns också Hans Hildebrands *Folkens tro om sina döda* (1874) och *Fynden i Troas och Homeros' Troja* (1878).

På två decennier hade vetenskapen fått en stark ställning i tidningspressen och i en växande

flora av tidskrifter. Vetenskap uttryckt i det skrivna ordet hörde till den borgerliga bildningen liksom det talade ordet i de offentliga föredragen. Hildebrand nämner den stora popularitet som mött den jämförande fornforskningen och hänvisar till »erfarenheten i de offentliga biblioteken liksom företeelserna inom bokmarknaden». Såväl forskaren som allmänheten måste enligt Hildebrand (1882, s. 20) fråga: hur gick det sedan i det dagliga livet och i den materiella kulturen?

Montelius och en ny syn på forntiden

Forskarna berättade själva om sin vetenskap för allmänheten och många lyckades sprida intresse och kunskap. Det tar emot att kalla detta »populärvetenskap», eftersom den termen idag kan ha en negativ klang. Det var inte bara kunskapen om de nya upptäckterna som fördes vidare utan också tankar som kunde leda till en förändrad syn på forskningen och samhället. Denna djupare aspekt gäller både Montelius och Hildebrands skrifter. Båda deklarerade tydligt sin inställning till fornforskningen i sin utåtriktade verksamhet. Montelius syn på fornforskningen innebar ett brott mot tidigare framställningar av forntiden i Sverige. I inledningen till *Om lifvet i Sverige under hednatiden* från 1873 förklarar han målet för sin forskning:

Det är sant, att ingen konungalängd, inga bragdrika namn möta oss från dessa första tider. Men är ej kännedomen om folkets lif och odlingens framsteg mer värd än namnen på sagolika hjältar? Och bör man ej skänka mer tro åt de samtida, ojäfvaktiga vittnesbörd, till hvilka allena fornforskningen nu lyssnar, än till de poetiska berättelser som under århundraden bevarats endast i skaldernas minne?

Målet är kunskap om folkets liv och kulturens framsteg i Sverige. Bara de samtida källorna kan säga något om händelserna. De centrala begreppen är kulturhistoria och historisk källkritik. Med några korta meningar vidgar Montelius synfältet genom att skjuta undan de litterära källor som tidigare skildringar av forntiden bygggt på. Han ser forntiden med nya ögon.

Det citerade stycket får desto större tyngd

som det upprepas gång på gång. Citatet återges ordagrant i andra upplagan 1878 och i tredje 1905. Det finns i översättning i en upplaga på franska 1874 utgiven i Stockholm och i en ny upplaga 1895 (Paris), på tyska 1885 (Berlin) och 1906 (Leipzig) och på engelska 1888 (London och New York). Alla upplagorna är utbyggda med nya undersökningar och fynd och kan vara tre gånger så omfattande som den första svenska. Men Montelius ändrade inte mening om mål och metod. Med små språkliga ändringar finns stycket även i andra av hans publikationer.

När den andra upplagan av *Om lifvet i Sverige under hednatiden* trycktes 1878 fick boken vidare spridning och tillmättes större betydelse än vanligt. Svenska Fornminnesföreningen beviljades ett bidrag på 750 kronor av Kongl. Maj:t till inköp av 1500 exemplar. Motiveringen var att man måste förbättra skyddet för fornlämningar genom upplysning. Sommaren 1878 delade föreningen kostnadsfritt ut 275 böcker till rikets elva folkskolläroarseminarier och 1054 till 42 folkskoleinspektörer. De återstående reserverades för framtida behov (Svenska Fornminnesföreningens årsberättelse för 1878). Samtidigt medverkade Montelius i *Läsebok för folkskolan* (8:e uppl. 1878) med två korta uppsatser, »Sveriges äldste bebyggare» och »Vikingatiden». Arkeologins resultat började räknas till folkupplysningen.

Hildebrand och Historiska museet

I början av 1873 gav Hans Hildebrand ut en skrift som försvarade centralmuseets rätt att hålla de arkeologiska fynden samlade för att säkra dem åt vetenskapen. Han vände sig mot Svenska Fornminnesföreningens krav på en lagändring som skulle gynna en »fri forskning» ute i landet. I slutet av uppsatsen för han fram ett förslag som närmast var riktat till Högskoleföreningen. Det finns två vägar att gå för att gynna fornkonstens mångsidiga utveckling. Helst borde kanske båda användas: »Vid våra högskolor måste inrättas särskilda lärostolar i fornkonst och kulturhistoria, och i sammanhang med statens stora centralsamling sätts ett institut, der undervisning meddelas och nybegynnare handledas.» (Hildebrand 1873, s. 38). Bara det senare räcker inte, det skulle leda till ensidighet enligt Hildebrand. Men institutet får inte heller saknas. Studerande i ar-

keologi vid universiteten skulle en tid få arbeta med centralmuseets samlingar.

Ett år senare publicerade Hildebrand »En arkeologisk studiekurs» i *Månadsbladet*. Han talar för vetenskaplig utbildning. Många i vårt land är intresserade av fornsakerna, men få ägnar sig åt vetenskaplig fornforskning. »[Det är] så mycket farligare, som vännerna af ett ytligare fornstudium genom sitt öfverlägsna antal ganska lätt kunna och i den senaste tiden verkligen visat sig kunna göra sina intressen gällande framför den vetenskapliga forskningen.» (Hildebrand 1874, s. 87).

Hildebrand hänvisar på nytt till förslaget att inrätta ett institut för undervisning och handledning i Historiska museet. Han berättar också om ett försök han gjort under sommaren. Under två veckor hade han undervisat en grupp av tre akademiker och tio universitetsstuderande i museet och i fält. Förmiddagarna första veckan ägnades fornsaker i museet. Med stöd av ett litet anslag från Vitterhetsakademien reste gruppen andra veckan ut till Selaön i Mälaren, där man undersökte några gravhögar med enkla brandgravar. Gruppen inventerade också fornlämningar på ett trettiotal platser. Nio gravfält var nya upptäckter. Kursen speglar Hildebrands topografiska intresse som märks redan i doktorsavhandlingen och senare då han skapar Antikvarisk-topografiska arkivet. Den påfallande moderna kursen fick sin efterföljd med Oscar Almgrens undersökningar i Uppland med studenterna från institutionen i Uppsala i början av 1900-talet.

År 1875 blev Oluf Rygh (1833–1899) professor i nordisk fornkunskap vid universitetet i Kristiania där det fanns en betydande fornsakssamling. När skall de svenska universiteten få »en systematisk undervisning i vetenskaplig arkeologi», frågar Hildebrand i *Månadsbladet* 1875 (s. 81 ff). Både inom och utom landet har den arkeologiska verksamheten i Sverige väckt uppmärksamhet. Intresset och studierna har blivit en makt inom vårt kulturliv. Hildebrand syftar säkert främst på den lyckade kongressen i Stockholm 1874 med sina 1600 deltagare. Mer än 700 kom från utlandet, av dem mer än hälften från England och Frankrike. Han höll just på att redigera den tusensidiga kongresspublikationen. Hans strävan för akademisk undervisning markeras

också i *De förhistoriska folken i Europa. En handbok i jämförande fornkunskap* (1873–80). Hildebrand skriver med kursiv i förordet, att detta är »det första försöket att gifva en systematisk framställning af de hittills vunna vetenskapliga resultaten af den jämförande fornforskningen». När boken kom ut, hade Hildebrand blivit riksantikvarie och gått över till medeltidsforskning.

Föreläsningarna i arkeologi vid Stockholms högskola

Enligt högskolans program skulle undervisning ske inte bara i matematik och naturvetenskap utan också i historisk-filosofiska, språkvetenskapliga och rättsvetenskapliga ämnen. Den svaga ekonomin tvingade till begränsning. Ibland ställdes gåvomedel till förfogande med föreskrift att de skulle gå till ämnen utanför matematik och naturvetenskap. Högskolan betonade sin fria och framstegsvänliga ställning genom att med egna medel anställa den samhällskritiske Viktor Rydberg (1828–95), som då var landets ledande kulturpersonlighet. Han kallades och utnämndes till professor i kulturhistoria i januari 1884. Rydbergs nära kontakt med Montelius fick betydelse 1888 vid diskussionen om huruvida arkeologi skulle introduceras vid högskolan.

Flera forskare vid högskolan hörde till gruppen av mångsidigt och kulturellt intresserade naturvetare i Stockholm. En av dem, zoologen Wilhelm Leche (1850–1927), var rektor 1887–90, just den tid då arkeologin diskuterades i högskolestyrelsen och lärarrådet. Leche var internationellt känd för sin forskning om däggdjurens utvecklingshistoria och spred med sina populärvetenskapliga föreläsningar och skrifter kunskap om utvecklingsläran. Han var intresserad av konst, litteratur och sociala frågor, tog initiativet till Samfundet S:t Erik i Stockholm och arbetade för folkbildningen. Med Leche som rektor var det rätt tillfälle att föra fram den jämförande fornforskningen.

Förre tullförvaltaren Carl Wilhelm Berger (1801–82) hade donerat en större förmögenhet till Vitterhetsakademien »att användas i och för historiska och antiqvariska ändamål» (Jonsson 2003, s. 108 f). Hildebrands önskan om en professur i arkeologi gick inte igenom i diskussionen i Akademien. Däremot kunde arkeologiska eller

kulturhistoriska kurser bekostas av den Bergerska donationen. Så fick Montelius medel till föreläsningar. Volym 139 i Montelius arkiv i ATA innehåller omkring 500 sidor med anteckningar till föreläsningarna i Vetenskapsakademiens hörsal under nio terminer från hösten 1886 till hösten 1890. Sammanlagt höll han 70 föreläsningar. I volym 139 finns också anteckningar till ett fyrtiotal föreläsningar vid »Föreläsningsinstitutet för qvinnor» från våren 1886 till hösten 1887.

Montelius börjar med paleolitikum i Väst- och Europa och den yngre stenåldern i Norden och Europa. Sedan följer den äldsta kulturhistorien i Hellas, Rom, Egypten och Främre Asien. Över allt hade gjorts revolutionerande upptäckter under några decennier. Man kan följa Montelius uppläggning i detalj (fig. 1). Han skrev ner nyckelord och väsentliga satsar och frågor. Trots en ganska tydlig handstil kan texten vara svårläst med alla överstrykningar, tillägg och förkortningar. Datum för föreläsningen anges alltid. I övre vänstra hörnet finns ofta ett datum som anger när han gjorde anteckningarna. Det brukar vara dagen före föredraget eller ibland någon dag tidigare. Han behövde inte längre tid än så, ämnena var aktuella för honom. Han antecknade för att sortera materialet logiskt i tankarna och för att se det framför sig. När han höll föredraget behövde han inte de svårlästa pappren: han talade alltid utan manuskript utom vid internationella kongresser. Ändå sparade han pappren såsom han brukade med allt skrivet. Vid »Föreläsningsinstitutet för qvinnor» är ämnesvalet och uppläggningsen ungefär densamma. Troligen skulle det löna sig att studera anteckningarna till de mer än hundra föreläsningarna för att ännu bättre förstå hur han tänkte, inte bara vetenskapligt utan också i konsten att hålla föredrag. Många omfattande referat publicerades i dagspressen. Intresset för Montelius kulturhistoriska föreläsningar var stort liksom för Viktor Rydbergs samtidiga föreläsningar vid Stockholms högskola. Montelius och Rydberg kände varandra väl och umgicks (Baudou 2009). Betydde kontakten något för deras vetenskap?

Den 9 december 1887 skriver Montelius till Rydberg att inom styrelsen vid Stockholms högskola hade väckts förslaget att Montelius föreläsningar skulle flyttas till högskolan. Montelius

förklarade att då arkeologin gränsar till ämnet kulturhistoria kunde han tänka på saken om Rydberg inte ansåg flyttningen olämplig (KB Handskriftsamlingen). Rydberg svarade genast positivt och tackade för Montelius grannlaghet:

Det är santt, att ditt ämne, arkeologien, gränsar intill mitt, men detta på ett *kompletterande* sätt, och från min ståndpunkt kan jag ej önska något hellre, än att mitt ämne, som nu står isoleradt inom Högskolan, finge sin närmaste frände, arkeologien, om möjligt på varaktigt sätt, upptagen inom hennes krets. Du skulle nästa termin föreläsa om bronsåldern i Orienten; jag skulle föreläsa om korstågen, samma ängder, hvilkas urgamla kultur du kommer att belysa. Detta blott som ett exempel på ämnenas sätt att komplettera hvarandra.

(ATA, Montelius arkiv)

Rektor Leche lade fram förslaget vid högskolestyrelsens sammanträde den 8 december (Riksarkivet). Den 29 december skickade Leche ett brev med förslaget till Vitterhetsakademien. Montelius skulle bli tillförordnad lärare i fornkonst och få 1000 kr i arvode för ett läsår från Akademiens fond. Högskolan skulle svara för lokal. Det blev dock inte som Montelius och Rydberg hoppades. Vid Akademiens sammanträde den 9 januari antecknade riksantikvarie Hildebrand i protokollet att skrivelsen »i sakens nuvarande skick icke föranledde till någon Akademiens åtgärd» (*Månadsbladet* 1888, s. 41). Vad som hände är inte helt klart. Jag kan föreställa mig att Hildebrand som länge arbetat för akademisk undervisning i arkeologi kände sig förbigången. Enligt protokoll från sammanträdena agerade Rydberg under våren i lärarrådet för arkeologin och Leche gjorde detsamma i högskolestyrelsen. Allt utan framgång.

Den 15 maj 1888 anslog Vitterhetsakademien en årlig summa av 1000 kronor ur den Bergerska donationsfonden åt Montelius till föreläsningar i arkeologi, vilka helst borde hållas i Historiska museets lokal en timme i veckan. Stockholms högskola nämns inte. Ett av ledamoten Hans Forssell väckt förslag ledde till att Kongl. Maj:t den 13 september 1888 tillade Montelius »i egenskap af

Bergerska föreläsningar. Norderström 1886.

1° förel. 10 86 (i Wallinska skolans stora sal)
 Afskrift. = den 1^a af institutets förel. v. 86.

2^a förel. 13/10 86 (i Vetensk. Akad. Hörsal).

Kulturhistoriens betydelse.
 meningarna om ej blott de tider som haft egentlig
 kultur — Egypten, Asien, Mesopotamien, etc.
 utan äfven de äldre. Nödvändigt, att följa ut. *Norderström*
 börja med Mesopotamien äldsta spår af. —
 följa henne under de långa årtusend. till
 början af egentlig kultur o. s. v. Alla bon. föregång.
 de v. 86 ut. värdig f. hist., i 1° st. förel.
 Ej skriftl., men i stället minnesmärken.
 Thier. föremål. af grafvar af griskinnor
 o. stora hypogäer. *Så*
 kända f. utsv. Lika på flera delar.
 Vi fö. af det följ. b. Num. utt. rätt. metis.
 Umlägg o. hvar kritiskt grundskatta.
 men nödigt att gå ännu längre tillbaka.
 Skd. jordens hist. f. att fö. när det varit.
 (E. nordiga föremål) f. Mesopotamien
 som fö. när äldsta, mest kända spår. *Vidaref. vägvidare i trakten, de*
 Jordan, g. d. glömda afvalna, fast *f. utt. af minna nemaste, en*
 skarpa lut.; bysten f. d. och kalkhyra. *verk rappas att ej följa vilja*
 från den tid, i följ. st. att lifv. h. u. =
 Primär, Sekundär, Tertiär, kvartär (untid) *med särsk. afs. på Skandinavien*
 Primär. Silur. *Trias, J. Ållingen, Oriskany*
 Sk. Gatt. D., Kalou. f.; Merike, Siljan, Korjón
 juv. (bortslut, kalkhalt). *o. trop. vegetation*
 Kol. trop. klimat (jordsvärmen), *o. st. b.*
 o. Meerens skand. Ej kunnat

Fig. 1. En sida ur Montelius anteckningar till den Bergerska föreläsningen i Vetenskapsakademien 13/10 1886. Kursen under hösten omfattade tio föreläsningar om paleolitikum och nordisk stenålder. Början av texten med utskrivna förkortningar läses: »Kulturhistoriens betydelse. Meningen nu ej blott de tider som haft egentlig kultur utan äfven de äldre. Nödvändigt för att förstå rätt. Börja med äldsta spår af människan och sedan följa henne under de långa årtusendena tills början af egentlig odling. ...» Originalen i ATA, Montelius arkiv vol 139.

—A page from Oscar Montelius notes for a lecture on the Stone Age in October 1886.

föreläsare vid Statens Historiska Museum titel af professor». Vid den tiden befann sig Montelius med fru Agda sedan början av juli på en lång studieresa genom mellersta och sydöstra Europa ända till Troja i Turkiet.

Under tiden tog frågan om arkeologiska föreläsningar vid Stockholms högskola en ny vändning. Leche anförde vid styrelsens sammanträde den 12 september att »riksantikvarien Hildebrand förklarar sig villig under terminen undervisa i ämnet mot ett arvode af 500 kronor samt att nämnda belopp blifvit af en för saken intresserad person för ändamålet ställt till styrelsens förfogande». Styrelsen beslutade att genomföra kursen med Hildebrand som lärare. Ett sakkunnigutlåtande lämnades in och vid sammanträdet den 4 oktober förordnades Hildebrand.

Redan lördagen den 22 september inledde Hans Hildebrand sin kurs. Enligt högskolans kursblad föreläste han onsdagar och lördagar kl. 10–11 f.m. Kursen hölls i det s.k. Lundbergiska huset i hörnet av Kungsgatan och Vasagatan med ingång från nuvarande Kungsgatan 70. Högskolan förde ännu en ambulerande tillvaro och hade stora lokaler i det Lundbergiska huset (Be-doire 1978, s. 126 ff). I *Aftonbladet* kunde man läsa att riksantikvarien Hildebrand börjat »de föreläsningar i komparativ fornkunskap, som Stockholms högskola gifvit honom uppdrag att hålla». Sedan följer:

Föreläsaren anmärkte först i förbigående, att han för länge sedan fäst uppmärksamheten på nödvändigheten deraf, att våra universiteter erhöile professurer i fornkunskap. Men år efter år hade gått, ingenting hade blifvit gjordt för att fylla behovet deraf, och derfor vore det för honom så mycket angelägnare att vara den förste, som vid en högskola finge meddela resultatn af forskningens ståndpunkt uti i fråga varande vetenskap.

(*Aftonbladet* 28/9 1888 ATA, urklipp i Montelius arkiv vol. 155).

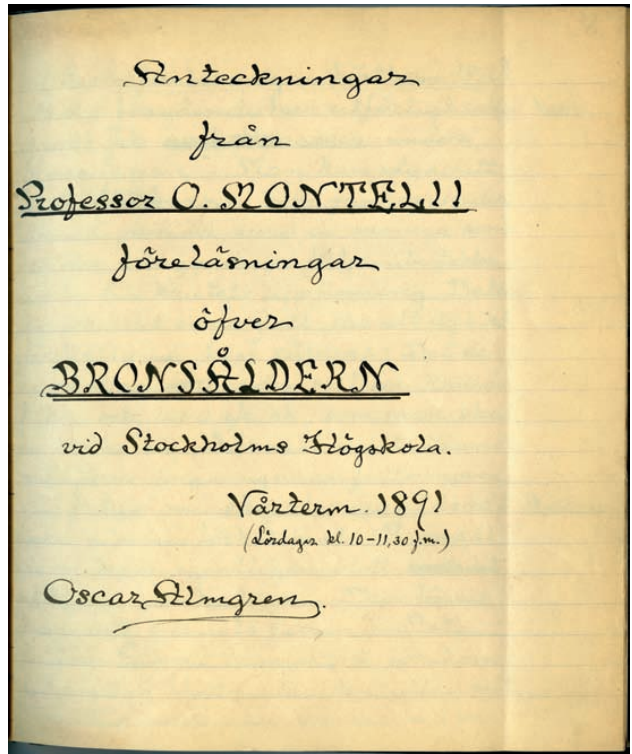
Det utförliga referatet förklarar vad fornkunskap är, beskriver materialet och den tidigare forskningen, treperiodsystemet och tolkningen av fynden. Bland de arton deltagarna på anteckningslistan till föreläsningarna finns en ej namngiven

»referent» från tidningen *Wårt Land*. Hans referat publicerades den 24 september. Båda författarna är okända. Artiklarna är påtagligt olika i sin uppläggning. *Aftonbladets* artikel är väl genomarbetad med underrubriker och analyserande till sin karaktär. Artikeln i *Wårt Land* gör intryck av att följa en stenografisk erteckning. Det är påfallande att *Aftonbladets* citerade inledning saknas i *Wårt Land*.

Referaten och den korta uppgiften i högskolans publikation 1899 ger tillsammans med Hildebrands tidigare publikationer en uppfattning om vad han ville få sagt. »Föreläsningarna omfattade en allmän öfversikt af den jämförande fornforskningens metod, redogörelse för den paleolitiska tiden samt början till redogörelse för den neolitiska tiden.» (Arrhenius 1899, s. 206). Hildebrand hade tidigt hävdad ett kulturhistoriskt synsätt och skilde mellan historisk och kulturhistorisk vetenskap. I uppsatsen »Historia och kulturhistoria» (1882) säger Hildebrand att de samtida historikerna ägnar sig åt statens politiska historia och förbiser det mesta som berättar om folkets dagliga liv. För forskaren som studerade förhistorisk tid var detta material en självklar källa. Detsamma gäller historisk tid, det finns ett väldigt material som väntar på att uppmärksammas. Uppsatsen går tillbaka på den metodiska och teoretiska diskussionen i början av *De förhistoriska folken i Europa* som var utarbetad redan 1873.

Efter en termin hade Hildebrand nått sitt syfte att inleda och ge den akademiska arkeologin den inriktning han ville. Vårterminen 1889 gick han över till föreläsningar i Sveriges medeltida historia, som han fortsatte till våren 1893. Vid högskolestyrelsens sammanträde den 6 december 1889 meddelade Gustaf Retzius att en givare lämnat 1000 kronor i arvode till Montelius för föreläsningar i jämförande fornforskning under innevarande läsår, »men att i anseende till mel-lankommande händelser för professor Montelius riksantikvarien Hildebrand i stället åtagit sig att under höstterminen uppehålla nämnda föreläsningar ...». Retzius hemställde att Montelius skulle förordnas, »då professor Montelius numera vore oförhindrad att fullfölja dessa föreläsningar». Bakom detta och andra yttranden i högskolefrågan ligger personliga motsättningar som

Fig. 2. Titelsidan till Oscar Almgrens renskrift av Montelius föreläsningar om bronsåldern vid Stockholms högskola vårterminen 1891. Originalen i ATA. — The title page from Oscar Almgren's fair copy of notes he took at an Oscar Montelius lecture on the Bronze Age in the spring of 1891.

saknar betydelse för föreläsningarna och arkeologin på sikt. Efter sin långa resa hade Montelius kommit hem i mitten av oktober och fortsatt sina tidigare föreläsningar om det äldsta Egypten i Vetenskapsakademiens lokal.

Montelius föreläste i jämförande fornkunskap varje lördag kl. 10–11.30 under sju terminer från våren 1889 till våren 1893 med uppehåll för läsåret 1891–92. Fram till hösten 1890 fortsatte han dessutom i Vetenskapsakademiens hörsal med Orientens äldre kulturhistoria. Vid högskolan utgick han från problem i Sveriges och Nordens förhistoria som sattes in i sitt europeiska sammanhang. Han behövde inga förberedande anteckningar till den nordiska forntiden, den kände han genom sin egen forskning. I volym 139 i Montelius arkiv i ATA saknas terminerna vid högskolan. Det står ändå klart att föreläsningarna i och utanför högskolan hade helt olika karaktär. Det framgår redan av den publicerade översikten (Arrhenius 1899, s. 206 f). Nordens stenålder ägnades ett läsår, bronsåldern två och järnåldern ett. Det var en omfattande upplägning, i

synnerhet för bronsåldern. Lyckligtvis finns Montelius föreläsningar från en termin bevarade. Vårterminen 1891 följde den då 21-åriga Oscar Almgren Montelius föreläsningar. Almgren antecknade noggrant om bronsålderns hällristningar, religion, näringar och befolkningens utbredning. Han skrev rent och skänkte 1943 renskriften på 168 sidor till Vitterhetsakademien till 100-årsminnet av Montelius födelse (fig. 2). Man kan inte undgå reflektionen att föreläsningarna våren 1891 kanske blev incitamentet till Almgrens senare forskning om hällristningar och religion.

Skillnaden mellan Montelius populärvetenskapliga kurser utanför högskolan och den vetenskapligt avancerade kursen är tydlig. Den olika inriktningen ledde till att kursen vid högskolan i medeltal inte hade mer än 16 deltagare (Arrhenius 1899, s. 207). De populära föreläsningarna låg i en helt annan klass. Montelius senare föreläsningsserier i utställningen i Historiska museet hade totalt upp till 200 antecknade åhörare. Naturligtvis deltog inte alla samtidigt.

Det finns en namnlista från varje högskole-

termin bevarad i Riksarkivet. Av de totalt 47 deltagarna är 28 kvinnor och 19 män. Fem av männen blev kända som museimän och forskare: Oscar Almgren, Emil Ekhoff, Fredrik Martin, Bernhard Salin och Alfred Hackman från Finland. Salin deltog fler terminer än de övriga. Utom de namngivna märks tre kvinnor och två män, vilka var anmälda som »elever», d.v.s. de hade studentexamen eller likvärdig godkänd kompetens. På de övriga, »åhörarna», ställdes inga krav. Flera »professorskor» deltog någon termin som åhörare. Bland övriga åhörare finns flera kvinnor som deltog under flera år.

I februari 1892 avled grosshandlare Johan Söderberg, en starkt engagerad ledamot av Högskoleföreningen (Tunberg 1957, s. 68 ff). Hur skulle hans stora donation användas? Redan två veckor senare skrev Bernhard Salin från Rom till Montelius och kommenterade den stora nyheten. Han trodde att Montelius »med all sannolikhet» skulle få en professur vid högskolan såsom han länge önskat. Kanske skulle Stolpe, som undervisat en termin i etnografi, också få en professur. Det skulle leda till förändringar för Salin själv. Montelius svarade att om högskolan hade samma funderingar så skulle han »troligtvis svara ja, dels för min, dels för din skuld». Men Montelius fick aldrig någon förfrågan. Efter skarpa motsättningar och debatter mellan lärare och ledning om högskolans inriktning gick avkastningen av den Söderbergska fonden till en ny juridisk fakultet och till upprustning av naturvetenskap. Samtidigt förändrades studieordningen så att Stockholms högskola gavs examensrätt och blev jämställd med universiteten. I praktiken kunde man inte hålla fast vid fria föreläsningar och obundna kurser utan examina.

Efter 1893 fick Montelius inte tillfälle att hålla fler akademiska kurser. Däremot höll han livligt uppskattade populära föreläsningar med visningar i samlingarna i Historiska museet från 1890 till långt in på 1900-talet. Fem volymer tidningsurklipp i Montelius-Reuterskiölds samling i ATA innehåller dessutom en mängd referat och uppgifter om hans många och uppskattade föreläsningar över hela landet.

Sammanfattning: arkeologins socialisering och väg till högskolan

Den nya arkeologiska forskningen togs emot med intresse av den borgerliga bildningsrörelsen på 1860- och 70-talen. Offentliga vetenskapliga föredrag, artiklar i tidningar och tidskrifter och Historiska museets verksamhet förmedlade forskningens resultat. Kunskap om vetenskapens framsteg blev en del av bildningen. Arkeologin socialiserades och gick in i samhällsbygget innan den fick akademisk status. Arkeologin kunde ge människorna och samhället något som uppfattades som nytt och värdefullt. Montelius tecknade en helhetsbild av forntiden präglad av kulturhistoriska upptäckter och av övertygelsen om folkets och forskningens ständiga framsteg. Hildebrand lyfte fram det dagliga livets material under såväl förhistorisk som historisk tid och hävdade dess kulturhistoriska värde.

I de många protokollen från sammanträdena 1888 i den fria högskolans styrelse och lärarråd och i Vitterhetsakademien kan man följa hur den jämförande fornforskningen togs upp som läroämne. Trots oenighet om hur arkeologin skulle etableras rädde ingen tvekan om ämnets värde, och ekonomin kunde klaras med Vitterhetsakademiens hjälp. Den jämförande fornforskningen var ett ämne som liksom kulturhistoria låg utanför de traditionella examensämnena och uppfyllde högskolans krav på förnyelse.

Föreläsningarna i arkeologi vid Stockholms högskola fick betydelse genom att Oscar Almgren, Bernhard Salin och Emil Ekhoff fanns bland eleverna. När arkeologin började i Uppsala 1897 med Oscar Almgren som lärare fördes Montelius och Hildebrands idéer vidare. Kurserna i jämförande fornforskning vid Stockholms högskola blev en av de länkar som band samman den snabba forskningsutvecklingen vid Statens historiska museum efter den nya utställningens öppnande 1866 och den tidiga akademiska arkeologin vid Uppsala universitet.

Artikeln skrevs efter ett föredrag som jag höll i forskarseminariet vid Institutionen för arkeologi och antikens kultur vid Stockholms universitet den 22 oktober 2008. Föredraget, som ingick i 120-årsjubileet av den akademiska arkeologin i Stockholm, kallades »Hildebrands och Montelius föreläsningar vid Stock-

holms högskola – arkeologisk utbildning eller borgerlig bildning?» I artikeln är avsnittet om föreläsningarnas tillkomst utvidgat. Föredraget och artikeln bygger på delar av min ännu opublicerade biografi över Oscar Montelius. Jag tackar Leif Grundberg för en kritisk läsning av manuskriptet.

Referenser

Otryckta

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet, Stockholm

Almgren, O., Manuskript till O. Montelius föreläsningar vårterminen 1891 vid Stockholms högskola. Vitterhetsakademiens handskriftsaml. F XVI, vol. 2.

Montelius, O., Dagboksanteckningar 1863–1864, Montelius-Reuterskiölds saml. IIIa:2.

Montelius, O., Brev till B. Salin 22/2 1892 (koncept). Montelius arkiv, vol. 33.

Montelius, O., Brev 28/9 1906 till Agda Montelius, Montelius – Reuterskiölds saml. I b:4.

Montelius, O., Manuskript till tal och föreläsningar. Montelius arkiv, vol. 139.

Rydberg, V., Brev till O. Montelius 30/11 1881 och 10/12 1887. Montelius arkiv, vol. 31.

Salin, B., Brev till O. Montelius 15/2 1892. Montelius arkiv, vol. 33.

Svenska Fornminnesföreningens protokoll. Styrelsesammanträden 1875–1950. Årsberättelse för 1878, 28/2 1879.

Kungl. Biblioteket, Handskriftsamlingen, Stockholm

Montelius, O., Brev till V. Rydberg 9/12 1887. Viktor Rydbergs brevsamling, vol. 14.

Riksarkivet, Arninge

Stockholms Högskola. Styrelseprotokoll från 1887–1891. A I a:2.

Stockholms Högskola. Lärarrådsprotokoll från 1888–1889. A II a:2.

Stockholms Högskola. Anteckningslistor från föreläsningar. F III f:1-2.

Tryckta

Arrhenius, S. (red.), 1899. *Stockholms Högskola 1878–1898. Berättelse öfver Högskolans utveckling under hennes första tjuogoårsperiod*. Stockholm.

Baudou, E., 1999. Montelius studietid i Uppsala. Gustafsson, A. & Karlsson, H. (red.). *Glyfer och arkeologiska rum – en vänbok till Jarl Nordblad*. Gotarc A3, Göteborg.

— 2009. Oscar Montelius och Viktor Rydberg. Svensson, B. & Sjöberg, B. (red.). *Kulturhjälten Viktor Rydbergs humanism*. Stockholm.

Bedoire, F., 1978. Högskolans och universitetets be-

byggelsemiljö. Bedoire, F. & Tullberg, P. *Stockholms universitet 1878–1978*. Stockholm.

Callmer, J., 2006. Coming of Age? The Establishment of Pre- and Protohistoric Archeology as an Academic Discipline. Calmer, J. et al. (red.). *Die Anfänge der ur- und frühgeschichtlichen Archäologie als akademisches Fach (1890–1930) im europäischen Vergleich*. Berliner Archäologische Forschungen 2. Berlin.

Congrès 1869, 1875. *Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistoriques. Comte rendu de la 4e session, 1869*. Copenhagen.

Congrès 1874, 1876. *Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistoriques. Comte rendu de la 7e session, 1874*. Stockholm.

Eckholm, G., 1922. *Bibliographia Monteliana*. KVHAA:s Handlingar. 34:e delen. III F. 1:2. Uppsala.

Frängsmyr, T., 1991. Föreläsningar för folket. Om Arbetsinstitutet och folkbildningen. *Lychnos*. Uppsala.

— 2000. *Svensk idéhistoria. Bildning och vetenskap under tusen år. Del II 1809–2000*. Stockholm.

Gräslund, B., 2006. Academic archaeology in Sweden up to 1930. Calmer, J. et al. (red.). *Die Anfänge der ur- und frühgeschichtlichen Archäologie als akademisches Fach (1890–1930) im europäischen Vergleich*. Berliner Archäologische Forschungen 2. Berlin.

Hildebrand, H., 1873. *Den vetenskapliga fornforskningen, hennes behof och rätt*. Stockholm.

— 1874. En arkeologisk studiekurs. *KVHAA:s Månadsblad* 2:18. Stockholm.

— 1875. När skola de svenska universiteterna få professioner i fornkunskap? *KVHAA:s Månadsblad* 4:42. Stockholm.

— 1880. *De förhistoriska folken i Europa. En handbok i jämförande fornkunskap*. Stockholm.

— 1882. Historia och kulturhistoria. *Historisk Tidskrift* 2. Stockholm.

Jonsson, I., 2003. *Vitterhetsakademien 1753–2003*. KVHAA. Stockholm.

Leander, S., 1978. *Folkbildning och folkföreläsningar*. Karlskrona.

Ljungström, O., 2004. *Oscariansk antropologi. Etnografi, förhistoria och rasforskning under sent 1800-tal*. Gidlunds förlag.

Montelius, O., 1873. *Om lifvet i Sverige under hednatiden*. Stockholm.

Nerman, B., 1970. *Svenska Fornminnesföreningen. En skildring av de första åren. Till föreningens 100-årsjubileum*. Lund.

Torstendahl, R., 1962. *Hundra års diskussion. Historiska föreningen i Uppsala 1862–1962*. Stockholm.

Tunberg, S., 1957. *Stockholms högskolas historia före 1950*. Stockholm.

Welinder, S., 1994. *Strindberg som arkeologikritiker*. Stockholm

Summary

There were at least three prerequisites for the breakthrough of archaeology as a well-known science in society in the later 19th century. *The first* and most important was political liberalism, which in the period 1840–70 changed Swedish society from an earlier strong conservatism. Ways for creativity to bloom were opened in several sectors of the society. *The second* prerequisite was that Hans Hildebrand and Oscar Montelius studied with open-minded professors in the Department of History at the University of Uppsala. Hildebrand and Montelius presented their archaeological PhD theses in 1866 and 1869 within the discipline of history. Trained in historical source criticism, they went their own way studying early cultural history rather than political history. Archaeology they learned in the Museum in Stockholm where the National Custodian of Ancient Monuments, Bror Emil Hildebrand, was their teacher.

The third prerequisite was the new movement of culture in the middle class, which was a reaction against the academic ideal of classical culture that had dominated during the early 19th century. The new movement's roots were in a liberal public opinion aiming for freedom and progress. Scientific lectures and popular courses were given for the interested general public, and articles of scientific character were published in newspapers and journals. This all favoured general knowledge about archaeology as a new humanistic science. An example is Montelius' popular book *Om lifvet i Sverige under hednatiden* (published in English as *The Civilisation of Sweden in*

Heathen Times), which appeared in several editions and in translations into French, German and English from 1873 to 1906. Rich archival sources regarding Montelius' lectures also survive, with notes to more than one hundred popular lectures on the early history of culture in the Orient and Europe. Archaeology captured a place in the society and was socialized.

At the same time public support for a new university prevailed with the city government of Stockholm. The university would be founded on the liberal idea of free scientific research and studies without traditional examinations. The university with its emphasis on natural sciences was founded in 1878. There was also a chair for the humanistic discipline of Cultural History. The new comparative archaeology likewise fulfilled the demand for a renewal of science. Having succeeded his father as National Custodian, Hans Hildebrand was contracted to lecture on Comparative Archaeology in the autumn of 1888. Montelius then continued the lectures into the spring of 1893. By then he had the honorary title of Professor at the Museum. In the audience were the young archaeologists Oscar Almgren, Emil Ekhoff, Fredrik Martin, Bernhard Salin and Alfred Hackman from Finland. The lectures thus became one of the links between the rapid development of archaeology at the museum in Stockholm during the later 19th century and the study of archaeology at the University of Uppsala where Oscar Almgren became the first lecturer in 1897.